

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κώστας Παπαλιώζης

Ο καπιταλισμός καθώς σπρώχνει τους αγρότες στην εκποίηση της γης τους, τους μετατρέπει σε μισθωτούς-προλετάριους.
Μαρξ

Για παράδειγμα στον 19ο αιώνα στην Ελλάδα, η προβολή της εθνικότητας γινόταν με τους πίνακες που αποδίδανε την ιστορία του αγώνα ανεξαρτησίας, τη ζωή της Οθωνικής αυλής, ή την ηθογραφία του χωριού και της πόλης. Επειδή την εποχή εκείνη η «φωτισμένη» Ευρώπη πρόβαλε τον ελληνορωμαϊκό κλασικισμό ως πρότυπο, τα μορφολογικά χαρακτηριστικά αυτού του καλλιτεχνικού στυλ, είχαν υιοθετηθεί και στην Ελλάδα, με μία όμως αίσθηση γερμανική και όχι γαλλική. Επίσης η προβολή της εθνικότητας στην θρησκευτική της εκδοχή, γινόταν με την θεματολογία που ενέκρινε η ορθόδοξη εκκλησία. Όμως επειδή το νεοσύστατο κράτος τον 19ο αιώνα αναπτύχθηκε πάνω στα δυτικά πρότυπα, η βυζαντινή εικονογραφική παράδοση που ήταν συμβολική και όχι νατουραλιστική, εγκαταλείφθηκε προς όφελος του Ιταλικού αναγεννησιακού στυλ που ήταν νατουραλιστικό. Και μόνον πολύ αργότερα, αφού μεσολάβησε η Μικρασιατική ήττα με την λεγόμενη επιστροφή στις ρίζες, ξαναζωντάνεψε το βυζαντινό συμβολικό εικονογραφικό στυλ στις θρησκευτικές εικόνες, ενώ στην κοσμική τέχνη επήλθε κάποιος συγκερασμός μεταξύ της παράδοσης και του μοντερνισμού.

Γενικά μπορούμε να πούμε πως, όπως η ιστορία γράφεται από τους κοινωνικούς «νικητές», όχι από τους κοινωνικά «ηττημένους», έτσι και τα στυλ στην τέχνη ακολουθούν μια παρόμοια πορεία. Καθιερώνονται και εν συνεχεία ξεπέφτουν ανάλογα με την διαπάλη και εξέλιξη μέσα στην κοινωνία.

Οι εργάτες που ζωγραφίζει ο Παπαλιώζης στην Αυστραλία τη δεκαετία του 1970, παρουσιάζουν αυτή την σχέση και ένταση μεταξύ παράδοσης και μοντερνισμού. Από τη μια μεριά φέρουν κάποια μορφολογικά χαρακτηριστικά της κλασικής τέχνης, όπως είναι η μετωπική στάση των προσώπων και η τοποθέτηση του θέματος στο κέντρο του πίνακα. Από την άλλη, έχουμε εισαγωγή των χαρακτηριστικών του καλλιτεχνικού στυλ του εξπρεσιονισμού, που είναι γέννημα Ευρωπαϊκό το οποίο εκφράζει την ψυχολογική αγωνία του ανθρώπου μέσα στην μοντέρνα κοινωνία.

Με την εισαγωγή εξπρεσιονιστικών χαρακτηριστικών, καταργούνται τα κλασικά χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν ως στόχο να αναπαραστήσουν έναν κόσμο ιδεώδη: της αρμονίας και ισορροπίας και που για να αποδοθεί, είναι απαραίτητο οι γραμμές να είναι καθαρές για να διαχωρίζουν

Εργάτης. Ελαιογραφία σε ξύλο. Μελβούρνη 1977

ευκρινώς τα περιγράμματα των σχημάτων, να υπάρχει αρμονία και ισορροπία στη διαρρύθμιση των όγκων, το χρώμα να είναι καθαρό και το φως ομοιόμορφα απλωμένο, χωρίς σκιές και ασαφείς σκοτεινές επιφάνειες. Αξίες και κανόνες που υπαγορεύτηκαν από θρησκευτικές δογματικές αντιλήψεις, οι οποίες πρόβαλαν την άποψη πως κάτω από το μάτι του Θεού τίποτα δεν μπορεί να παραμείνει στη σκιά και να μείνει κρυφό. Έπρεπε όλα να είναι καθαρά και ευανάγνωστα.

Όμως στους εργάτες του Παπαλιώζη, οι κανόνες αυτοί δεν ισχύουν πια. Ο μετανάστης ενώ φέρνει μαζί του το αδιαπραγμάτευτο της θρησκευτικής του παράδοσης, μπαίνει σε μια κοινωνία όπου οι διαδικασίες του κοινωνικού σχετικισμού, οδηγούν σε περαιτέρω σχετικοποίηση της θρησκευτικής αλήθειας.

Ο Κ. Παπαλιώζης φεύγοντας από το χωριό και μπαίνοντας στην πόλη, και μάλιστα στην πόλη της μετανάστευσης, νοιώθει ανασφάλεια, τίποτα δεν του είναι γνώριμο. Έχασε την «εδαφική συνείδηση» του χωριού του και στη θέση της, δεν μπάκε

τίποτα. Δεν νοιώθει τον εαυτό του δεμένο με τον πληθυσμό του άστεως. Είναι ένας ξένος, γιατί η κουλτούρα του δεν έχει καμία αξία χρήσης για τους άλλους. Η ανασφάλεια και η αγωνία που νοιώθει εκφράζεται στη ζωγραφική του. Οι γραμμές του δεν είναι καθαρές, ούτε και τα χρώματα. Τα δύο αυτά στοιχεία βρίσκονται σε τέτοια εμπλοκή, που το ένα ακυρώνει το άλλο, έτσι που δημιουργούνται επιφάνειες μικτές, ασαφείς και συγκεχυμένες. Στα έργα του Παπαλιώζη, έχουμε την αίσθηση ότι το μάτι του Θεού έχει θολώσει, ότι δεν βλέπει καθαρά τον κόσμο που έφτιαξε. Μετατίθεται το ενδιαφέρον από την τελεολογία στην ανήσυχνη διαδικασία. Έχουμε να κάνουμε με ψυχολογία ανθρώπου μπερδεμένου, αβέβαιου και ευάλωτου σε κάθε εξωτερική επέμβαση. Έχουμε να κάνουμε με αισθήματα ανησυχίας καθώς το υποκείμενο βιώνει μια άνευ προηγουμένου υποβάθμιση των αξιών του χωριού από την κατακλυστική εισροή των αξιών της αστικής ζωής. Την απόσπαση από την ομαδικότητα του χωριού και την μετάβαση στην ατομική και ατομικιστική ζωή της μεγαλούπολης.

Η μεταβατικότητα αυτή από το χωριό στην πόλη όπου γέννησε και τις ανάλογες καλλιτεχνικές φόρμες, είχε παρουσιαστεί πρωτίτερα και στην Ελλάδα, της εσωτερικής μετανάστευσης και αστυφιλίας, όπου το άτομο χάνοντας την σταθερότητα των αξιών της αγροτικής κοινωνίας εκδήλωσε μια ευμετάβλητη ψυχολογική κατάσταση η οποία αποτυπώθηκε στο πέρασμα από το δημοτικό τραγούδι στα ρεμπέτικα, από τους κυκλικούς ομαδικούς δημοτικούς χορούς στους ατομικούς χορούς της πόλης. Αυτή η μεταβατικότητα δεν άργησε να εκδηλωθεί και στην θρησκευτική ζωγραφική μεταπολεμικά καθώς μορφολογικά χαρακτηριστικά του μοντερνισμού πέρασαν στο έργο και κάποιων θρησκευτικών ζωγράφων. Γνωστή είναι η περίπτωση του Πατέρα Σταμάτη Σκλήρη, ο οποίος εκπροσωπώντας μια τάση ανανέωσης της βυζαντινής εικονογραφίας στον βαλκανικό ορθόδοξο χώρο, εισήγαγε το στυλ του ιμπρεσιονισμού στην θρησκευτική εικονογραφία, ένα στυλ το οποίο εκφράζει το ευμετάβολο στις διαθέσεις που φέρνουν τα φυσικά φαινόμενα, και την αποτύπωση του χρόνου και των συναισθημάτων που αυτός προκαλεί σε αντίθεση με τον σταθερό κόσμο των αξιών και διαθέσεων των δογμάτων της θρησκείας.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Οι εργάτες που ζωγραφίζει ο Παπαλιώζης στην Αυστραλία τη δεκαετία του 1970, παρουσιάζουν αυτή την σχέση και ένταση μεταξύ παράδοσης και μοντερνισμού.